

A black and white portrait of Makrygiannis, a Greek revolutionary leader. He is depicted from the chest up, wearing a turban and a dark, heavy coat over a patterned shirt. He has a full beard and mustache and is looking slightly to the left. The background is dark and smoky.

Ο ΣΤΡΑΤΗΓΟΣ ΜΑΚΡΥΓΙΑΝΝΗΣ

Κείμενο: Αρχιφύλακας Ανδρέας Κουρσάρης
Εικονογράφηση: Στρατιωτική Επιθεώρηση

Εισαγωγή

Ο Μακρυγιάννης είναι από τις σημαντικότερες μορφές της Επανάστασης του 1821, αλλά και από τους πρωτεργάτες στον αγώνα για τη συνταγματική κατοχύρωση των πολιτικών δικαιωμάτων του Ελληνικού Λαού.

Η ζωή του υπήρξε διαρκής αγώνας, σε καιρό πολέμου και ειρήνης. Υπηρέτησε το Λαό μια ολόκληρη ζωή, με το σπαθί και με την πένα του. Τον ίδιο αυτό λαό, ο οποίος ανθόρμητα, μ' ένα αλάνθαστο αισθητήριο, τον αναγνώρισε όχι μόνο αγωνιστή -ανάμεσα σε τόσους άλλους λαμπρούς- για την εθνική και πολιτική του ελευθερία, αλλά και κήρυκα και θεματοφύλακα των δημοκρατικών του ελευθεριών. Είναι η ενσάρκωση της Επανάστασης του 1821. Η ψυχή του Έλληνα της Ρωμοσύνης. Μία σκέψη κυριαρχούσε στο νου του και ένα ήταν το κίνητρο των ενεργειών του: η αγάπη για την πατρίδα και το λαό.

Η Δράση του

Ο βίος του Μακρυγιάννη είναι ένα μεγάλο κομμάτι της ζωής του Ελληνισμού, στα εξήντα πρώτα χρόνια του περασμένου αιώνα. Η εξιστόρηση, όμως, της πολύμορφης και πολυσημάντης δράσης και της ύψιστης προσφοράς του Μακρυγιάννη, δεν είναι δυνατή στα πλαίσια της εργασίας αυτής. Επομένως, κατ' ανάγκη επιβάλλεται μια συνοπτική, αλλά περιεκτική σκιαγράφηση της προσωπικότητας του κορυφαίου αυτού αγωνιστή, μέσα απ' τη ζωή και το έργο του, το ήθος και την ιδεολογία του.

Βιογραφικά Στοιχεία

Ο Μακρυγιάννης γεννήθηκε στον Αβορίτη Λιδωρικίου, το 1797. Ήταν γιος του Δημήτρη και της Βασιλικής Τριανταφύλλου. Αργότερα πήρε το επώνυμο Μακρυγιάννης, λόγω του υψηλού αναστήματός του. Καταγόταν από φτωχή οικογένεια.

Η μητέρα του ήταν μια εργατική γυναίκα, αφοσιωμένη στην οικογένειά της. Τον Μακρυγιάννη τον γέννησε στο χωράφι, όπως διηγείται ο ίδιος. "...Είχε πάει η μητέρα μου να μαζώξει καλαμποκιές για τα ζώα, και με γέννησε εκεί, με τύλιξε με τις καλαμποκιές, και με πήγε στο σπίτι".

Είχε και άλλα αδέρφια. Ήταν ο πιο μικρός. Τον πατέρα του τον είχε χάσει, όταν ήταν μωρό ενός έτους. Είχε σκοτωθεί σε συμπλοκή με τους Τούρκους.

Εξαιτίας του καταρραγμού των Τούρκων, η οικογένειά του μετακόμισε στη Λιβαδειά. Εκεί ο επτάχρονος Μακρυγιάννης εργάστηκε ως υπηρέτης. Αγανάκτησε, όμως, από τις ταπεινωτικές εργασίες που του ανέθεταν και έφυγε. Πήγε στην Άρτα, όπου εργάστηκε κοντά στον πλούσιο συγχωριανό του Αθανάσιο Λιδωρίκη. Εκεί, όπως γράφει ο ίδιος, "καζάντισε τα ελέη του Θεού". Απόκτησε χρήματα και όπλα. Η διαμονή στην Άρτα αποτέλεσε σημαντικό σταθμό στη ζωή και τη δράση του. Το 1825, νυμφεύθηκε με την κόρη αριστοκρατικής οικογένειας των Αθηνών, την Αικατερίνη Σκουζέ και απέκτησε παιδιά. Ο Μακρυγιάννης πέθανε στην Αθήνα, το 1864.

Ο Μακρυγιάννης ήταν 23 ετών, όταν έγινε μέλος της Φιλικής Εταιρείας στην Άρτα. Η πολεμική του δράση άρχισε την ίδια χρονιά με την κήρυξη της Επανάστασης. Υπήρξε ο κατεξοχήν μαχητής, με το όπλο στο χέρι, σε όλα τα χρόνια της Επανάστασης.

Πολέμησε υπό το γενναίο οπλαρχηγό Γώγο Μπακόλα, στα Τζουμέρκα της Άρτας και ύστερα στη μάχη του Πέτα (Σεπτέμβριος 1821), στην οποία τραυματίζεται. Έλαβε μέρος στην πολιορκία της Άρτας (Νοέμβριος - Δεκέμβριος 1821). Το 1822, βρίσκεται οπλαρχηγός στα Σάλωνα. Το 1823, ήταν διορισμένος Αρχιστράτηγος της Ανατολικής Στερεάς. Έρχεται στην Αθήνα και διορίζεται αντιφρουράρχος της Ακρόπολης. Συμμετέχει στον Εμφύλιο πόλεμο και ονομάζεται διαδοχικά χιλιάρχος, αντιστράτηγος και στρατηγός, το Δεκέμβριο του 1824. Τον Ιούνιο του 1825, ανακρίνει την προέλαση των δυνάμεων του Ιμπραήμ στους Μύλους του Άργους, αλλά τραυματίζεται σοβαρά. Συμβάλλει αποφασιστικά στην απόκρουση των δυνάμεων του Κιουταχή, που πολιορκούν την Ακρόπολη των Αθηνών (1826-1827). Όμως και πάλι τραυματίζεται σοβαρά στο κεφάλι. Με την κατάληξη της πολιορκίας αυτής, συμπύπτει και το τέλος της πολεμικής δραστηριότητας του Μακρυγιάννη.

Μετά την απελευθέρωση, διορίζεται αρχηγός της Εκτελεστικής Δυνάμεως Πελοποννήσου και αργότερα χιλιάρχος. Το 1833, εγκαθίσταται μόνιμα στην Αθήνα και κτίζει το σπίτι του κοντά στο ναό του Ολυμπίου Διός. Απογοητεύεται γρήγορα από την πολιτική του Όθωνα και τον παραγκωνισμό των αγωνιστών της Επανάστασης. Στο διάστημα 1836-1843, συνεργάζεται με τον Παναγιώτη Ζωγράφο, ο οποίος θα φιλοτεχνήσει τις σημαντικές εικονογραφίες του Αγώνα. Διαδραματίζει πρωταγωνιστικό ρόλο στην Επανάσταση της 3ης Σεπτεμβρίου 1843, που οδηγεί στη θέσπιση του Συντάγ-

Σχεδιάγραμμα της πολιορκίας. Η Συμβολή του Ι. Μακρυγιάννη ήταν αποφασιστική στην απόκρουση των δυνάμεων του Κιουταχί, κατά την πολιορκία της Ακρόπολης. (Πηγή: Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Τόμος ΙΒ').

ματος του 1844, με το οποίο, για πρώτη φορά, παραχωρούνται στον Ελληνικό Λαό συνταγματικά δικαιώματα. Μετά τη θέσπιση του Συντάγματος του 1844, αναμιγνύεται ενεργά στην πολιτική και αντιπολιτεύεται, κατά κύριο λόγο, το Μανροκορδάτο.

Το Μάρτιο του 1852, κατηγορείται ως υπεύθυνος συνομοσίας εναντίον της ζωής του Όθωνα. Του επιβάλλεται κατ' όκον περιορισμός. Τον Αύγουστο του ίδιου χρόνου μεταίχεται στη φυλακή του Μεντρεσέ και το Μάρτιο του 1853 δικάζεται στο στρατοδικείο. Κρίνεται ένοχος και του επιβάλλεται η ποινή

του θανάτου, η οποία δε θα εκτελεστεί και με τη μεσολάβηση του πανίσχυρου πρωθυπουργού Δ. Καλλέργη, αποφυλακίζεται στις 2 Σεπτεμβρίου 1854. Η εκθρόνιση του Όθωνα, τον Οκτώβριο του 1862, φέρνει και πάλι στο προσκήνιο τον Μακρυγιάννη, που είχε γίνει το σύμβολο της αντίστασης του Ελληνικού Λαού στον αυταρχικό Βασιλέα και τη Βαυαροκρατία. Τα αλλεπάλληλα τραύματα που υπέστη στις μάχες και οι σκληρές δοκιμασίες, υπέσκαψαν την υγεία του και επέφεραν το θάνατό του, το 1864.

Συγγραφικό Έργο

Ο Μακρυγιάννης είχε και πλούσια φυσικά πνευματικά χαρίσματα. Έτσι εξηγείται γιατί κατόρθωσε, αν και ολιγογράμματος, να αφήσει τέτοιο ιστορικό, γλωσσικό και φιλολογικό μνημείο, δηλαδή τα έργα του “Απομνημονεύματα” και “Οράματα και Θάματα”.

Άρχισε τη συγγραφή των “Απομνημονευμάτων” στο Αργος, το 1826 και ολοκλήρωσε στην Αθήνα, το 1850. Εκδόθηκαν από το Γιάννη Βλαχογιάννη, το 1907. Εκτός από την αυτοβιογραφία του, αποτελούν και σημαντικότερη πηγή πληροφόρησης για τα πολεμικά συμβάντα της Επανάστασης του 1821, αλλά και για τα πολιτικά γεγονότα.

Τα “Οράματα και Θάματα” άρχισαν να συγγράφονται το 1850, μετά την ολοκλήρωση των “Απομνημονευμάτων”, όταν ο Μακρυγιάννης ήταν 53 ετών. Το έργο του έμεινε ατελείωτο. Σταμάτησε, ξαφνικά και απότομα, περί τα μέσα Μαρτίου 1852, αφού μετά από λίγες ημέρες αρχίζει η καταδίωξη του Μακρυγιάννη, με επακόλουθο την προφυλάκιση του κλπ. Διασώθηκαν από τους Άγγελο Παπακώστα και Λίνο Πολίτη και εκδόθηκαν από το Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τράπεζας, το 1983. Θεωρείται η συνέχεια των “Απομνημονευμάτων”. Δεν πρόκειται για ένα ονειρικό θρησκευτικό παραλήρημα. Είναι ένα συγκροτημένο έργο, ιστορικό, με χαρακτήρα απολογητικό και διδακτικό. Οι πληροφοριοδότες και οι οδηγοί του Μακρυγιάννη ήταν οι Άγιοι και η ίδια η Θεοτόκος.

Στην Καστέλλα τις τελευταίες ημέρες του Ιανουαρίου 1827 οι Έλληνες δημιούργησαν ένα υσχιρό στρατόπεδο, όπου απέκρουσαν επανειλημμένες επιθέσεις μεγάλων δυνάμεων του Κιουταχί. Λεπτομέρεια από τον πίνακα του Θ. Βρυζάκη "Το στρατόπεδο του Καράϊσκάκι στην Καστέλλα". Μαζί με τον Γεώργιο Καράϊσκάκι εικονίζει διάφορους οπλακηγούς και φιλέλληνες. Ανάμεσα τους διακρίνεται ο Ι. Μακρυγιάννης, (Αθήνα, Εθνική Πινακοθήκη). (Πηγή: Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Τόμος ΙΒ').

Τα έργα του κλείνουν στις σελίδες τους τη μαρτυρία μιας ψυχικά και σωματικά βασανισμένης μορφής του Αγώνα, αποκαλύπτουν το μαρτύριο του Αγωνιστή που βλέπει προδομένες δυο επαναστάσεις –του 1821 και του 1843- και κατατρεγμένους τους πρωτεργάτες τους. Τραγικά μόνος του, δεν έχει σε ποιόν να μιλήσει παρά μόνο στο Θεό και την Παναγία, όπως και στα δεκατέσσερά του χρόνια, όταν μπήκε μια νύχτα στην εκκλησία του Αι Γιάννη για να παρακαλέσει παραπονεμένος για τις αδικίες τον Άγιο "και με κλάματα και με μεγάλες φωνές" να κάμει "τις συμφωνίες μαζί του".

Το έργο του αποτελεί αυθεντική έκφραση της Ελληνικότητας και παρακαταθήκη του θησαυρού της λαϊκής παράδοσης και γλώσσας. Κατά το Γ. Σεφέρη, "ο Μακρυγιάννης είναι ο πιο σημαντικός πεζογράφος της νέας Ελληνικής Λογοτεχνίας, αν όχι ο πιο μεγάλος, γιατί έχουμε τον Παπαδιαμάντη".

Το Ήθος και η Ιδεολογία του Μακρυγιάννη

Ο Μακρυγιάννης είναι μια σπουδαία προσωπικότητα. Δεν ξέρει πολλά γράμματα. Είναι όμως ένας γεννημένος αρχηγός, ένας από τους πρώτους ανθρώπους του έθνους του, από τους εμπνευστές και οδηγητές της Επανάστασης, από τους ιδρυτές του Νεοελληνικού Κράτους. Ένας πολεμικός αρχηγός σημαντικός και ένας πολιτικός υπολογίσιμος. Οργανώνει στρατεύματα, δίνει μάχες, διοικεί επαρχίες, συμμετέχει στις εργασίες των Εθνοσυνελεύσεων, μιλά από το βήμα τους και επηρεάζει τις αποφάσεις τους. Συμβουλεύει τους αρχηγούς του Κράτους, διαπραγματεύεται ή έρχεται σε σύγκρουση μαζί τους, βρίσκεται σε ακατάπαιστη επικοινωνία με αρκετά από τα σπουδαιότερα πνεύματα της Ελλάδος της εποχής εκείνης,

συζητεί μαζί τους τα πιο δύσκολα ζητήματα της εθνικής ζωής. Ακούει, με ευχαρίστηση, αναπτύξεις πάνω σε περιπλοκα θέματα: πολιτικά, κοινωνικά, ιστορικά. Έχει πείρα ζωής μεγάλη και βαθιά. Είναι νους ανήσυχος, ζωηρός και οξύς.

Μεσολαβεί πολλές φορές για να συμφιλιώσει αγωνιστές που εχθρεύονταν ο ένας τον άλλο, για να κατευνάσει τα πάθη ανάμεσα σε αντίθετες απόψεις και συχνά καταφέρει να επηρεάσει τις αντιμαχόμενες πλευρές.

Με κίνητρο την αγάπη για το λαό, έπαιρνε πάντοτε τα απαραίτητα μέτρα για την ανακούφιση και την προστασία του.

Η οξυδέρκεια, το πάθος για τη δικαιοσύνη και η παρηγοσία αποτελούσαν τα κύρια χαρακτηριστικά του Μακρυγιάννη.

Ο Μακρυγιάννης δεν είναι ένας αφελής άνθρωπος, ούτε ένας “φτωχούλης του Θεού”. Με όλο το έργο και την πολιτεία του, δίνει την εικόνα ενός αυθεντικού στοχαστή με σκέψη συγκροτημένη και ανθρώπου ελεύθερου. Του ελεύθερου απ’ όλα τα δεσμά. Απελευθερωμένος από το φόβο του θανάτου, με τους επανειλημμένους τραυματισμούς, δεν τρομοκρατείται και αποδεικνύεται ο ατρόμητος μαχητής του Αγώνα. Απελευθερωμένος από το φόβο των συνεπειών και των διώξεων, γίνεται ο παλικαρίσιος μαστιγωτής της αυθαιρεσίας και της εκμετάλλευσής.

Πατρίδα και θρησκεία, ελευθερία και δικαιοσύνη είναι οι τέσσερις πόλοι της ιδεολογίας του Μακρυγιάννη. Συνδέοντάς τους, επιχειρεί να συνδυάσει την υπερβατική με τη θεία εξουσία, το Θεό με το λαό. “Η πατρίδα του κάθε ανθρώπου και η θρησκεία είναι το παιν και πρέπει να θυσιάζει και πατριωτισμό και να ζει αυτός και οι συγγενείς του ως τίμοι άνθρωποι στην κοινωνία”, αναφέρει στην Εισαγωγή των “Απομνημονευμάτων” του.

Όταν μνείται στο μυστικό της Φιλικής Εταιρείας, έχει πλήρη επίγνωση της αποστολής του. “Μπήκα στο μυστικό”, γράφει, “και πήγα στο σπίτι μου κι εργαζόμουνα για την πατρίδα μου και την θρησκεία μου να την δουλέψω ειλικρινώς, καθώς τη δούλεψα, να

μην με ειπεί κλέφτη και άρπαγο, αλλά να με ειπεί τέκνο της κι εγώ μητέρα μου”.

Η πολιτική πράξη της εποχής, δεν εκφράζει στα μάτια του ηθικού και έντιμου Μακρυγιάννη τίποτα άλλο παρά μια μίζερη καθημερινότητα, με τις δολοπλοκίες, τις έριδες, με βάση προσωπικές φιλοδοξίες και συμφέροντα των πολιτικών μιας μικρής πολιτείας. “Και όσα σημειώνω, τα σημειώνω γιατί δεν υποφέρω να βλέπω το άδικο να πνίγει το δίκιο”, γράφει ο ίδιος.

Είναι ο αγωνιστής και ο ήρωας, αλλά και ο άνθρωπος που είδε και έπαθε πολλά στη δημόσια διακονία του κατά τη διάρκεια μιας δύσκολης εποχής. Τα ίδια του τα λόγια χαρακτηρίζουν το υψηλό του ήθος: “Φύλους έχω τους τίμιους ανθρώπους, οχτρούς πάντοτε τους πουλημένους και άρπαγους και προδότες της πατρίδας και θρησκείας μου, και ο Θεός ας τους κάμει την ανταμοιβή τους”.

Το συναίσθημα της δικαιοσύνης είναι, για το Μακρυγιάννη, η βάση, η δικαίωση και ο σκοπός της ατομικής και εθνικής ζωής. Για δικαιοσύνη συζητεί, παρακαλεί, κλαίει ή αγωνίζεται συνεχώς με τα μέσα που διαθέτει, με τον πόλεμο, την επανάσταση, την πολιτική, την πειθώ και τη βία. “Δεν υποφέρει να βλέπει το άδικο να πνίγει το δίκαιο”.

Ήταν ανιδιοτελής και καλοπροαίρετος. Όταν φτάνει ο Όθωνας στο Ναύπλιο, σημειώνει: “Σήμερα ξαναγεννιέται η πατρίδα κι ανασταίνεται που ήταν τόσο καιρό χαμένη και σβησμένη... ότι ήρθε ο βασιλέας που αποχτήσαμε με τη δύναμη του Θεού”. Άλλωστε, προσωπικά δεν τον πολέμησε ποτέ. Αντίθετα, προσπαθεί να τον προφυλάξει από τους κακούς συμβούλους του και την “μπαναρεζίκια χοντροκομμένη δολερή πολιτική”, όπως τη λέει.

Πίστευε ότι η έννοια της εθνικής ανάπτυξης ήταν σε συνάρτηση με το πρόβλημα της εκκαθάρισης της χώρας από τον ξένο έλεγχο και τις εξυπηρετικές γι’ αυτόν εσωτερικές καταστάσεις (οικονομικά συμφέροντα κλπ.). **Στηλιτεύει τους αυτόκλητους ξένους προστάτες, την υποκριτική αγάπη και το ενδιαφέρον τους και αποκαλύπτει πόσο**

Ο αγωνιστής της Επανάστασης Ι. Μακρυγιάννης διακρίθηκε σε πολλές μάχες. Ιδιαίτερη φήμη επέκτησε με τα "Απομνημονεύματά" που έγραψε. (Αθήνα, Εθνικό Ιστορικό Μουσείο).

θανάσιμα είναι για το νέο κράτος, που γεννήθηκε με αγώνες και θυσίες. Τους δίνει την απάντηση που τους ταιριάζει: “Κατατρέχετε μια χούφτα Έλληνες και δεν τους αφήνετε να ζήσουν κι αυτήνοι ήσυχoi στην κοινωνία των άλλων κρατών... Εσείς οι χριστιανοί πιάνετε ένα αθώο παιδί, ένα ορφανό, το χαροκαμένο αυτόνε τόπο, όπου γύρευε η τυραγνία να του πάψει τη ζωή και τώρα εσείς οι φιλόανθρωποι το ξαναπάτε πάλι στη δικαιοσύνη του τύραγνου... Θα τους δείξουμε όμως ποιον απόγονοι είμαστε, τι μονέδα χρυσή έλαβαν αυτήνοι από κείνους τους προγόνους και τι κάλπικο δάνειο δώσαν σ’ εμάς”.

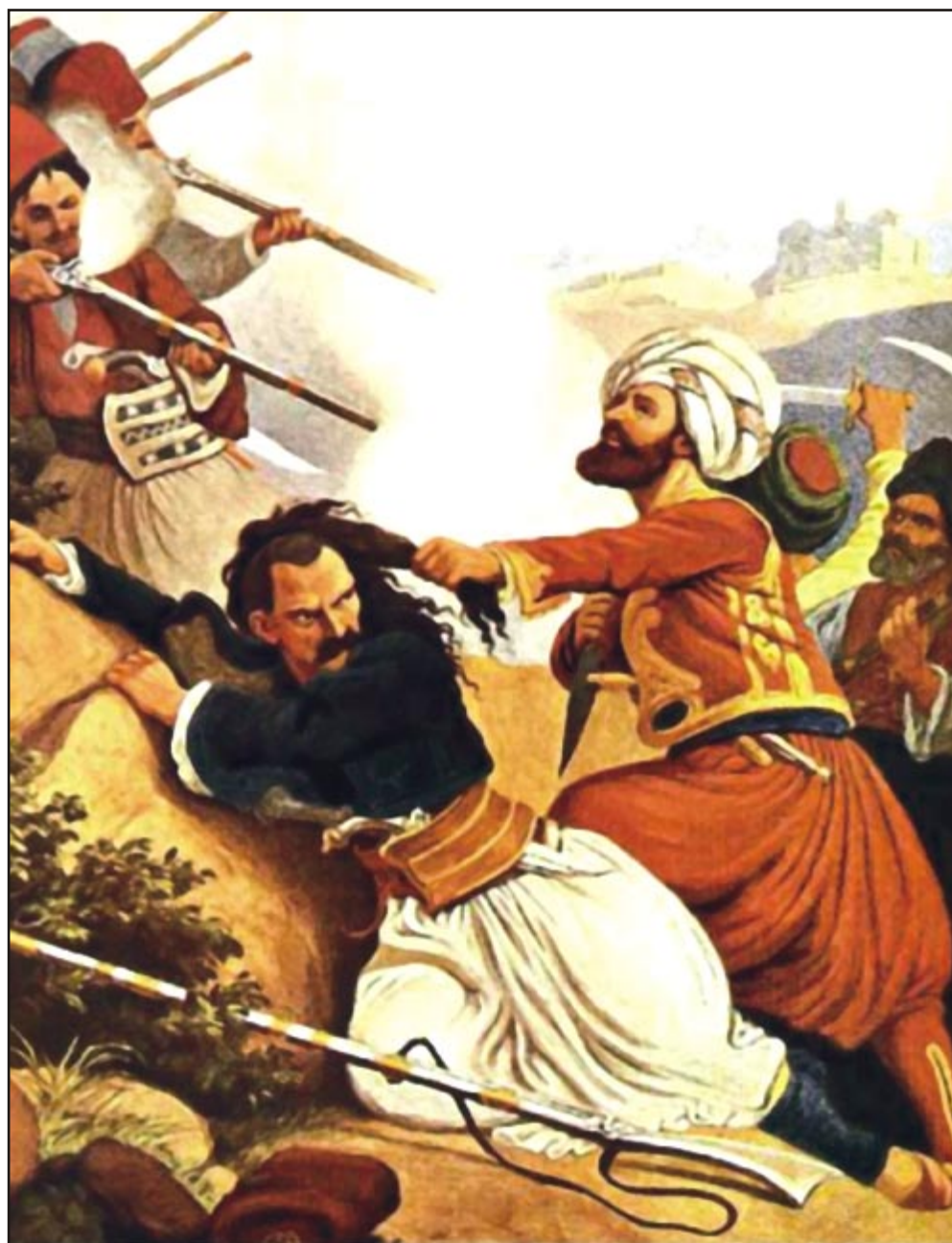
Δεν είναι ατομιστής, αλλά υποστηρικτής της συλλογικής προσπάθειας και συνειδησης, τα οποία αποτελούν βασικές προϋποθέσεις για τη συναδέλφωση και συνεργασία των πολιτών, για την ανάπτυξη και πρόοδο της πατρίδας. Αυτή την αναμφισβήτητη αλήθεια την εκφράζει ο ίδιος με αυτά τα απλά λόγια: “Τούτην την πατρίδα την έχομε όλοι μαζί, και σοφοί και αμαθείς και πλούσιοι και πτωχοί και πολιτικοί και στρατιωτικοί και οι πλέον μικρότεροι άνθρωποι. Όσοι αγωνιστήκαμε, αναλόγως ο καθείς, έχομε να ζήσουμε εδώ. Το λοιπόν δουλέψαμε όλοι μαζί, να τη φυλάμε κι όλοι μαζί και να μη λείει ο δυνατός “εγώ”, ούτε ο αδύνατος. Ξέρτετε πότε να λείει ο καθείς “εγώ”; Όταν αγωνιστεί μόνος του και φτιάσει ή χαλάσει, να λέγει “εγώ”. Όταν όμως αγωνίζονται πολλοί και φτιάνουν, τότε να λένε “εμείς”. Είμαστε στο “εμείς” και όχι στο “εγώ”.

Θεωρεί τις ξένες δυνάμεις ως υπαίτιες της διαίρεσης των Ελλήνων και την κακοδαμονία τους, ως επακόλουθο αυτής. Απευθύνεται, ευθέως, και λέγει: “Μας γιομώσατε φατρίες... Τέτοια ηθική έχετε εσείς και προκοπή... Όμως του κάκου κοπιάζετε. Αν δεν υπάρχει σε σας αρετή, υπάρχει η δικαιοσύνη του μεγάλου Θεού, του αληθινού βασιλέα. Ότι εκείνος η δικαιοσύνη μας έσωσε και θέλει μας σώσει. Ότι όσα είπε αυτός είναι αληθινά και δίκαια και τα δικά σας ψέματα και δολερά”.

Ενώ με δριμύτητα στηλιτεύει τη δολιότητα των ξένων δυνάμεων, την ίδια στιγμή έχει το σθένος, δίκαιος και τίμιος όπως είναι, να κάνει διάκριση μεταξύ κυβερνήσεων και των απλών ανθρώπων, των υπηκόων τους που δε φταίνε, αλλά τρέφουν αγαθά αισθήματα προς τους Έλληνες: “...και όλοι οι τίμιοι Έλληνες δεν θέλει κανένας να σας ακούσει, ότι μας φαρμάκωσε η κακία σας, όχι των φιλόανθρωπων υπηκόων σας, αλλά εσάς των ανθρωποφάγων..., που υπερασπίζεστε τους άτιμους”. Επίσης, αναφέρεται αρκετές φορές με ευγνωμοσύνη στη συνεισφορά των αγωνιστών φιλελλήνων κατά την Επανάσταση. Αυτό επιβάλλει η εντιμότητά του και το αίσθημα δικαιοσύνης που τον διακατέχει.

Τον πληγώνει βαθιά η αδιαφορία των κυβερνήσεων για την αποκατάσταση των αγωνιστών, των χηρών και των ορφανών. Ζει το δράμα των αγωνιστών και των οικογενειών τους που δυστυχούν και αισθάνεται αγανάκτηση. “...Αυτούς τους αγωνιστές κατατρέχουν και τους λένε να πάνε να διακονήσουν. Ξυπόλυτοι και γυμνοί διακονεύουν στα σοκάκια”. Ορφανά και χήρες αγωνιστών βρίσκουν βοήθεια στο σπίτι του Μακρυγιάννη. Η φιλανθρωπία του αμβλύνει τον πόνο τους.

Ότι οι ηθικές εκτροπές δεν αποτελούν τυχαία φαινόμενα, αλλά γεννιούνται από τις συγκεκριμένες κοινωνικές συνθήκες και από τα πρότυπα ζωής που παρέχει η συμπεριφορά της εξουσίας, είναι απόλυτα συνειδητό στο Μακρυγιάννη. Η ηθική ανομία στο κοινωνικό επίπεδο, υπονομεύει την εθνική ανεξαρτησία. Αποτέλεσμα της κατάστασης αυτής είναι και η εμφάνιση των “καλοθελητών”. Λέγει ο Μακρυγιάννης: “Όλα τα είχαμε, σπιγούνους δεν είχαμε. Τώρα έγιναν πολλοί. Και δεν έγιναν μόνοι τους, τους κάνει η Εξοχότης σου..., δίνοντάς τους βαθμούς, θέσεις, χρήματα, βαριές πληρωμές ανθρώπων που δεν έχουν δικαιώματα. Των αγωνιστών πολλών τους λέτε: “Σύρτε να διακονήσετε”. Τότε όλοι θα γίνουν σπιγούνιοι. Και αυτό το σχολείο θα φάγει τη λευτεριά μας”.

Αγωνίζεται κατά της αναξιοκρατίας και του καιροσκοπισμού. “Λίγοι αγωνιστήκαμε, σπονκαρπύ πολλοί πλάκωσαν”. Πρόκειται, βέβαια, για φαινόμενο που επαναλαμβάνεται.

Στρατηγικός νους όπως ήταν, καταφέρεται κατά των καπεταναίων που πολλές

φορές δε διέστειλναν την Επανάσταση από μια αριματολική υπόθεση. Μαζί με τις στρατηγικές του ικανότητες συνδύαζε και τις διοικητικές. Διέθετε ,γι' ανθρώπους και καταστάσεις, οξυδέρκεια και ευθυκρισία.

Δεν ήξερε πολλά γράμματα. Σέβεται,

όμως, τη μόρφωση. “Ως λιοντάρι πολεμούσε και ως φιλόσοφος οδηγούσε”, θα πει για τον πρώτο του αρχηγό, το Γώγο Μπακόλα.

Αγαπούσε τα αρχαία έργα τέχνης και τους προγόνους. “Είχα δυο αγάλματα”, σημειώνει, “περίφημα, μια γυναίκα κι ένα βασιλόπουλο, ατόφια, φαίνονταν οι φλέβες, τόση εντέλεια είχαν. Όταν χάλασαν τον Πόρο, τα ‘χαν πάρει κάτι στρατιώτες, και στ’ Άργος θα τα πουλούσαν κάτι Ευρωπαίων. Χίλια τάλαρα γύρευαν... Πήρα τους στρατιώτες και τους μίλησα: “Αυτά και δέκα χιλιάδες τάλαρα να σας δώσουν, να μην το καταδεχτείτε να βγουν από την πατρίδα μας. Γ’ αυτά πολεμήσαμε.” Δε μιλά ο λόγιος, ούτε ο αρχαιολόγος. Μιλά ένας αγωνιστής με το σώμα γεμάτο πληγές, αλλά με πραγματικά αισθήματα φιλοπατρίας.

Ήταν φιλότεχνος. Στόλισε το εκκλησάκι που είχε φτιάξει στο προαύλιο του σπιτιού του με πλούσιες αγιογραφίες. Επίσης φρόντισε, με έξοδα δικά του, και φιλοτεχνήθηκαν οι προσωπογραφίες των αγωνιστών του ’21 και απεικονίστηκαν σημαντικότερες μάχες.

Πιστεύει στην αιωνιότητα και την αναγεννητική δύναμη της Ελληνικής Φυλής. “...η τύχη μας έχει τους Έλληνες πάντοτε ολίγους. Ότι αρχή και τέλος, παλαιόθεν και ως τώρα όλα τα θεριά πολεμούν να μας φάνε και δεν μπορούνε. Τρώνε από μας και μένει και μαγιά. Και οι ολίγοι αποφασίζουν να πεθάνουν. Κι όταν κάνουν αυτήνη την απόφαση, λίγες φορές χάνουν και πολλές φορές κερδαίνουν...”.

Ο Μακρυγιάννης δεν έγραψε με την πένα. Έγραψε με τη σπάθη. Οι προθέσεις του δηλώνονται εξαρχής. Εξιστορήση του δικού του βίου, ιδιωτικού και κοινωνικού, αιτιολόγηση και δικαίωσή του, έλεγχος και ηθικό μάθημα. Η τάση για αντικειμενικότητα δηλώνεται ρητά: “Θα σημειώσω γυμνή την αλήθεια και χωρίς πάθος. Αλλά η αλήθεια είναι πικρή και όσοι κάμαμε το κακό μας κακοφαίνεται, ότι και το κακό το θέλουμε και το νιτερέσο να το κάνουμε και καλούς πατριώτες θέλουμε να μας λένε”. Για το Μακρυγιάννη, αλήθεια είναι η δική

του αλήθεια. Σ’ όλη του την αφήγηση δε θα βρει ένα λόγο κατανόησης ή και ανθρωπίνης συμπάθειας, για μορφές ιστορικά δικαιωμένες ή τουλάχιστον αναγνωρισμένες, που μαζί τους συγκρούστηκε. Αναμφισβήτητα, είναι ειλικρινής και η παρηγοσία του είναι φανερή στις κρίσεις του για πρόσωπα που ζούσαν, όταν έγραφε, εξίσου όμως φανερό το πάθος του εναντίον αγωνιστών, με τους οποίους είχε έρθει σε ρήξη κατά τη διάρκεια του Αγώνα ή εναντίον πολιτικών, που τη δράση τους αντιμετωπίζει με καχυποψία και τη θεωρεί υπεύθυνη για όλα τα δεινά της Ελλάδας, ενώ αποσιωπά διαβλητές ενέργειες άλλων. Αν κατά τον έλεγχο του υπήρξε δίκαιος ή άδικος για πρόσωπα ή καταστάσεις, αυτό δεν μπορεί να μεταβάλλει τα κίνητρα της προσπάθειάς του. Θα ήταν λάθος να θεωρηθεί η άδικη κρίση του ως κριτήριο για το ήθος του.

Εξάλλου, ο Βλαχογιάννης ερμήνευσε και έγραψε πειστικά για τη φιλαλήθεια και την ειλικρίνεια του Μακρυγιάννη και τις διαχώρισε από την αντικειμενικότητα και την αμεροληψία. Οι δύο τελευταίες είναι συνάρτηση γενικότερων τοποθετήσεων και δεν αναιρούν, όπου λείπουν, τις δύο πρώτες. Υπάρχουν πράγματι στα “Απομνημονεύματα” χαρακτηρισμοί προσώπων, διάλογοι και επιγράμματα οξύτατα, όπως π.χ. για τον Κωλέττη, τον Μαυροκορδάτο κλπ. Ο ίδιος ο Βλαχογιάννης επεξηγεί ότι ο τρόπος αυτός γραψίματος είναι “σύμφωνος προς το φυσικό και ηθικό χαρακτήρα του Μακρυγιάννη, του οποίου το ελάττωμα ή το προτέρημα, κατά περίπτωση, στον πόλεμο και την ειρήνη, στο έργο και το λόγο, υπήρξε η οργή”. Είναι, όμως, βέβαιο και καθολικά αποδεκτό, ότι οι δυσμενείς κρίσεις του Μακρυγιάννη, για ορισμένα πρόσωπα, δεν πηγάζουν από ιδιοτέλεια, αλλά από την αυστηρότητά του για όσα, κατά την αντίληψή του, αμαύρωναν και δυσφήμιζαν τον Αγώνα. Ο ίδιος ο Μακρυγιάννης διακηρύσσει την φιλαλήθειά του: “**Αν είμαι τίμιος άνθρωπος, θέλω γράψει την αλήθεια...**”. Και στον πρόλογο του έργου

του “Απομνημονεύματα” για την αυστηρή του κρίση, αναφέρει: “...γράφω με πολλή αγανάκτηση εναντίων των αιτίων, όχι να’χω καμιά ιδιαίτερη κακία εναντίον τους, αλλά ο ζήλος της πατρίδας μου δίνει αυτήν την αγανάκτηση και δεν μπόρεσα να γράψω γλυκότερα...”. Και στα “Οράματα και θάματα”, προσθέτει: “...όποιος θέλει ας τα πιστέψει, όποιος δεν θέλει, όχι”.

Επίλογος

Ο Μακρυγιάννης, αντιπροσωπεύει ένα σημαντικό σταθμό στην ιστορία της νεοελληνικής συνειδήσεως. Το έργο του και η πολιτική του στρατεύση, σηματοδοτούν την αντίθεση ανάμεσα στη νικηφόρα Επανάσταση του 1821 και στα ανεκπλήρωτα οράματα της εθνικής ολοκλήρωσης και της δημιουργίας ενός ευνομούμενου κράτους.

Η υπέρ της πατρίδος διαρκής και άγρυπνη μέριμνα του Μακρυγιάννη είναι αδύνατο να περιγραφεί επαρκώς. Χαρακτηρίστηκε δικαίως και επαξίως, με την τόσο επιτυχή, για την ακριβολογία της, λέξη

“πατριδοφύλακας”. Δίπλα σ’ αυτή πρέπει να προστεθεί η λέξη “ηθικοφύλακας”, γιατί ο Μακρυγιάννης, με τον ίδιο φανατισμό και αποφασιστικότητα που ορμούσε στη μάχη κατά του Τούρκου δυνάστη, με το ίδιο πάθος αντιπάλευε και ανοιχτά κατήγγειλε την επιζήμια και διεφθαρμένη συμπεριφορά. **Υπερασπίστηκε την αλήθεια και αγωνίστηκε για την απόδοση της δικαιοσύνης. Καταδιώχτηκε και υπέφερε γι’ αυτό.**

Η όλη πολιτεία του Μακρυγιάννη, αποτελεί αυθεντική έκφραση της ελληνικότητας και παρακαταθήκη ενός άτεγκτου ηθικού κώδικα, ο οποίος επιτάσσει την ανάλωση του ατόμου μέσα σε συλλογικούς αγώνες, τον ηρωισμό ως καθημερινή πράξη, την αμφισβήτηση ως στάση ζωής και το χρέος της εθνικής αυτοσυνειδησίας.

Ο Μακρυγιάννης, είναι η μαχόμενη συνείδηση του Ελληνικού Έθνους. Ίσως γι’ αυτό ο Μακρυγιάννης είναι τόσο επίκαιρος και τόσο ζωντανός στη συνείδηση του λαού, ανάμεσα σε όλους, όσοι αποτελούν το πάνθεο των ηρώων, που μας χάρισε το Εικοσιένα. Είναι ένας πολεμικός άγιος.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΠΗΓΕΣ

✍ Στρατηγού Μακρυγιάννη, “Απομνημονεύματα”. Κείμενο, εισαγωγή, σημειώσεις Γιάννη Βλαχογιάννη, έκδοση Β’, Αθήνα (1947)

✍ Στρατηγού Μακρυγιάννη, “Οράματα και θάματα”. Πρόλογος Λίνου Πολίτη. Εισαγωγή και μεταγραφή χειρογράφου Αγγέλου Παπακώστα. Κριτικό υπόμνημα, σχόλια, επίμετρο Γιάννη Η. Χάρη. Ερμηνευτικό λεξιλόγιο και γενικό ευρετήριο Χριστόφορου Χαραλαμπίκη. Έκδοση Μορφωτικού Ιδρύματος Εθνικής τράπεζας, Αθήνα (1983).

ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ

✍ Γιώργου Σεφέρη, Δοκιμές, Κάρο 1944, σελ. 215-255, “Ένας Έλληνας Μακρυγιάννης”.

✍ Κείμενα για τα Οράματα και θάματα του Μακρυγιάννη. Έκδοση Μορφωτικού Ιδρύματος Εθνικής τράπεζας. Αθήνα (1984).

✍ Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Τόμοι ΙΒ’ και ΙΓ’, Εκδοτική Αθηνών.